

RECENSION

Ur *I ondskans tjänst*

I ondskans tjänst

I ondskans tjänst, i regi av Oskar Roehler, är berättelsen om skådespelaren Ferdinand Marian som 1939 av Goebbels övertalas (eller snarare tvingas) att spela huvudrollen i Veit Harlans filmatisering av Lion Feuchtwangers roman med samma namn.

Den hade filmats en gång tidigare, i England 1935, då med en helt annan politisk tendens, helt i enlighet med boken. Feuchtwanger själv, som var jude, befann sig sedan länge i exil i Hollywood.

Varför Marian, en närmast okänd skådespelare som kommit till Berlin från Wien och mest haft småroller? Det gick ju inte att använda Gustav Gründgens, de nazistiska scenernas klaraste lysande stjärna, han i rollen som en osympatisk jude var omöjligt. Ett okänt ansikte var nödvändigt och så blev det Marian.

Det skulle bli en konstnärlig film, lovade både Goebbels och hans "hovregissör" Veit Harlan. Inte vanligt propagandadravel. Det var ett skäl varför Marian ändrade sig; han hade tackat nej till rollen från början. Bidragande orsaker var säkert också att hans hustru var kvart-sjudinna plus en hotfull utskällning av Goebbels.

Visst blev det en konstnärlig film – ur nazismens synpunkt. Marian (i filmen spelad av Tobias Moretti) lade in hela sin skådespelarbegåvning i rolltolkningen, och resultatet blev inte en slätstruken propagandafilm, den är tvärtom skickligt gjord, och fullkomligt rabiat i sitt judehat. *Jud süß* är en vedervärdig film, det värsta i den genren som gjorts. När den visades i lägren fick den fångvaktare att i raseri slå ihjäl internerade judar.

Tidsstämningen i Rohlers film är väl fångad, regissören har inte sparat på effekterna. Tobias Moretti i huvudrollen gör med nyanserat spel bra ifrån sig i rollen som den gentemot nazismen avvaktande, i hemlighet kritiske Marian, men som ger efter när Goebbels tar till tumskruvorna. Efter kriget får han länge ett helvete och anklagas för att vara nazistisk anpassning. I filmen tar han livet av sig, så var det inte i verkligheten.

Mauritz Bleibtreu, som spelar Goebbels, är inte särskilt porträttlik, Goebbels var fulare, men rolltolkningen framstår ändå som verklighetsnära och trovärdig, en storleende charmknutte (ständigt fruntimmersjagande) när så passar men som, om något går honom emot, blixtnsabbt kan förvandlas till en totalt obehärskad, rytande furie. Barbro Alving's sardoniska porträtt av honom i texterna från Berlin-OS går just i den riktningen; en haltande man fylld till bristningsgränsen av raseri och revanschbehov

Originaltitel Jud Süß - Film ohne Gewisse

Svensk titel I ondskans tjänst

Regi Oskar Roehler

Producent Franz Novotny, Markus Zimmer

Manus Klaus Richter, Oskar Roehler, Franz Novotny

Foto Carl-F. Koschnick

Roller Tobias Moretti, Martina Gedeck, Moritz Bleibtreu, Armin Rohde, Justus von Dohnányi, Paula Kalenberg, Ralf Bauer, Robert Stadlober m fl

Österrike, Tyskland 2010

Längd 1 tim 55 min

Censur tillåten från 11 år

Distributör NonStop Entertainment AB

Men förutom att vara ett tidsdokument är *I ondskans tjänst* en film om valfriheten och hur den, mer eller mindre brutalt, sätts ur spel av omständigheterna. I en totalitär stat blir det tydligare än annars, där makthavarna har möjlighet att upphöja eller slå ihjäl efter behov. Zarah Leander (vars röst hörs på ljudbandet) gjorde ett aktivt val när hon spelade med i nazismens storfilmer, Marian gjorde ett passivt. Det finns omöjliga val, eller rättare sagt, val som går att göra men inte låter sig göras. Marian kunde ha vidhållit sitt nej, säkert med svåra repressalier som följd, kanske döden. Trasslig ekonomi satte stopp för möjligheten att fly utomlands, vilket många av hans kolleger gjort, med Peter Lorre i spetsen. Han tvingades till att gilla läget fast han ogillade det. Det var samma valsituation som en gång gestaltats av Sartre i hans pjäs *Lyckta dörrar*, ett val mellan pest och kolera, och vad valet än blir så är det fel.

I ondskans tjänst är en högst sevärd film, ovanlig och oväntat engagerande i en genre – nazifilmer - som ofta kan kännas överexponerad.

Gunder Andersson

FILMRUTAN